

status of the authentic texts in the learning process, the algorithm of the vocabulary work in the linguistic university are taken into account.

Key words: investigating reading, vocabulary work, authentic texts, ecology.

УДК 378.041.02:811(1-87)

Довганець В. І.

МОТИВАЦІЙНО-ЦІЛЬОВИЙ КОМПОНЕНТ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ САМОСТІЙНОСТІ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Стаття присвячена аналізу структури і змісту мотиваційно-цільового компоненту формування пізнавальної самостійності студентів немовних спеціальностей у процесі вивчення іноземних мов. Автор здійснює аналіз складових вищеназваного компоненту (мотиви і цілі) та обґрунтовує їх дихотомічний взаємозв'язок.

Ключові слова: пізнавальна самостійність, мотив, мотивація, цілі, мотиваційно-цільовий компонент.

Проблема мотивації особистості з точки зору її виявлення, аналізу, впливу на процес формування пізнавальної самостійності студентів з педагогічною метою є достатньо складною, оскільки мотиви будь-якої поведінки чи діяльності залишаються достатньо "особистою, закритою" територією людини, яку оберігають від стороннього втручання. Недарма кожні два роки за ініціативою Європейської асоціації досліджень навчання (EARL) [19] проводиться міжнародна конференція, де обговорюються проблеми мотивації, діагностики мотиваційної сфери особистості та мотиваційної регуляції навчально-пізнавальної діяльності.

Вивченням ролі, змісту, видів мотивів, їх розвитку і цілеспрямованого формування мотиваційної сфери тих, хто навчається, присвячені роботи науковців різних років (Г. Абрамова, Л. Божович, В. Давидов, Д. Ельконін, А. Маркова, М. Матюхіна, А. Реан, Г. Щукіна, П. Якобсон та ін.).

Значний внесок у дослідження мотивації і рушійних сил навчально-пізнавальної діяльності, природи мотивів, залежностей, що визначають їх трансформації та розвиток, зробили В. Асеев, Л. Божович, Є. Ільїн, А. Ковальов, Т. Левченко, О. Леонтєв, В. Мерлін, К. Обуховский та ін.

Серед зарубіжних праць з питань мотивації діяльності людини варто зазначити теоретико-практичні дослідження Дж. Аткинсона, Д. Брунера, Д. Карнегі, Є. Клайпереда, Д. Мак-Келланда, А. Маслоу, Ж. Ньютена, К. Роджерса, В. Франкла, Х. Хеккаузена, Д. Чармса тощо.

Метою статті є дослідження мотиваційно-цільового компонента формування пізнавальної самостійності студентів немовних спеціальностей у процесі вивчення іноземних мов.

Мотив – це "форма виявлення потреби, що спонукає людину до певної діяльності; те, заради чого ця діяльність виконується" [3, с. 216].

Термін "мотивація" має більш широке значення, ніж термін "мотив", і використовується у двоякому сенсі: для визначення системи факторів, що детермінують поведінку (сюди входять, зокрема, потреби, мотиви, цілі, наміри, прагнення і т.і.) і для характеристики процесу, що стимулює й підтримує поведінкову активність на певному рівні [1].

Психолого-педагогічні дослідження свідчать, що мотивація студентів досить неоднорідна, вона залежить від багатьох факторів: індивідуальних особливостей студентів,

рівня розвитку студентського колективу; з іншого боку, мотивація поведінки студента є відображенням поглядів, ціннісних орієнтацій, установок того соціального шару (групи, спільноти), представником якого він себе позиціонує. Тому, ми можемо напевно говорити, що умовою та рушійною силою пізнавальної, наукової, громадської активності студентів є складна ієрархія мотивів. Наприклад, навчальна мотивація, що є певним видом мотивації, залученої в навчальну діяльність, є системною і характеризується спрямованістю та динамікою [4].

Аналіз зарубіжної та вітчизняної літератури з проблем мотивацій та мотивів дає нам змогу зупинитися на кількох варіантах класифікацій мотивів навчально-пізнавальної діяльності:

I. Класифікація А. Маркової [14]:

А: *Пізнавальні* (мотиви, закладені в самій навчальній діяльності):

- мотиви, пов'язані зі змістом навчання, навчально-пізнавальною діяльністю: прагнення дізнатися про нові факти, оволодіти новими знаннями, способами діяльності, проникнути у сутність явища і т.д.;

- мотиви, пов'язані із самим процесом навчання: прагнення проявити інтелектуальну активність, подолати труднощі та перепони у процесі вирішення пізнавальних завдань, тобто сам процес самостійної пізнавальної діяльності є таким же важливим як і його результативність.

Б. *Соціальні* (мотиви, пов'язані із діяльністю, що лежить поза межами навчальної діяльності):

- широкі соціальні мотиви (мотив відповідальності, самовизначення та самовдосконалення для потреб суспільства);

- вузькі особистісні мотиви (мотивація добробуту, престижу, високого рівня достатку);

- соціального співробітництва (прагнення до усвідомлення, аналізу способів і форм свого співробітництва з оточуючими);

- негативні (мотивація уникнення неприємностей).

II. Класифікація Є. Ільїна [5]: внутрішні і зовнішні мотиви.

Мотив є внутрішнім, якщо співпадає з ціллю діяльності. Тобто в умовах самостійної пізнавальної діяльності оволодіння змістом навчального предмета виступає одночасно і мотивом, і ціллю. Внутрішні мотиви пов'язані з пізнавальною потребою суб'єкта, задоволенням від процесу пізнання. Самостійна пізнавальна діяльність знаходиться під впливом усвідомлення та приносить емоційне і моральне задоволення. Домінування внутрішніх мотивів характеризується проявом активності студента в процесі формування пізнавальної самостійності.

Зовнішня мотивація означає, що пізнавальна самостійність не є внутрішньо усвідомленою, а є лише засобом досягнення інших цілей. Це може бути: отримання хорошої оцінки, диплома, стипендії, похвали, визнання товаришів, виконання вимог викладача та ін. При зовнішній мотивації предмет пізнання не є внутрішньо прийнятним, внутрішньо усвідомленим, а зміст предмета пізнання не є особистісною цінністю.

III. Класифікація Б. Додонова [2]: мотиваційні орієнтації на процес, на результат, на запобігання неприємностей.

IV. Класифікація П. Якобсона [18]: мотивація "негативна", "повинності", "пізнавальної орієнтації".

У системі мотивів зовнішні і внутрішні мотиви переплітаються. При внутрішній мотивації силою, що спонукує, є пізнавальний інтерес. У цьому випадку одержання нових знань виступає не як засіб досягнення мети, а як сама мета діяльності [16].

Г. Щукіна вважає що інтерес – це вибіркоче ставлення особистості до об'єкту в силу його життєвого значення та емоційної привабливості. На думку Г. Щукіної, інтереси виникають на основі потреб, але не зводяться до них. Потреба виражає необхідність, інтерес виражає особисту приязнь до певної діяльності. Формування інтересу не завжди починається

з усвідомлення потреб, покликання або громадського обов'язку. Інтерес може з'явитися стихійно і неусвідомлено внаслідок емоційної привабливості об'єкта, а вже потім усвідомлюється його життєве значення, що може визначатися багатьма причинами: потребами, суспільними вимогами. Інтереси мають істотне значення в житті та діяльності людини. Тому і щастя життя людина відчуває тоді, коли в нього є інтереси. Інтереси спонукають до діяльності, активізують особистість [17].

Проаналізована інформація дає змогу зробити висновок: система мотивів, що спонукає/демотивує особистість до виконання певних одноразових дій для вирішення завдань, що виникли перед ним на певний момент, або заплановане виконання цілісної системи дій для досягнення більш глобальної поставленої цілі є набагато складнішою, де внутрішні та зовнішні мотиви вступають у взаємовідносини/протистояння один з одним.

Навчаючись в університеті, студент поступово усвідомлює, що пізнавальна самостійність необхідна для досягнення професійних цілей, формування професійних компетенцій. Т. Левченко зауважує: "Врахування потреб, пов'язаних з майбутньою діяльністю студентів, в актуальних навчальних ситуаціях має стимулююче значення в процесі навчання. Якщо професійно-пізнавальні потреби домінують у списку потреб того, хто навчається, ми маємо справу з високо вмотивованою особистістю, але це дуже поодинокі явища серед студентської молоді" [7, с. 131].

Тому в рамках нашого дослідження ми хочемо окремо зупинитися на одній з найважливіших складових мотиваційно-цільового компоненту пізнавальної самостійності – мотивації професійної пізнавальної самостійності. Структура цієї мотивації багатозначна за змістом та різноманітними формами. Студент може вчитися гірше або краще, тому що хоче (чи не хоче) набути нових знань і отримати задоволення від самого процесу самостійного пізнання (пізнавальні мотиви), мати більш престижну високооплачувану роботу (прагматичні мотиви), принести користь суспільству (широкі соціальні мотиви), гарантувати для себе певну соціальну позицію у суспільстві і у своєму найближчому соціальному оточенні (мотиви соціального та особистісного престижу).

Практичний досвід і аналіз літературних джерел свідчить, що формування пізнавальної самостійності студентів немовних спеціальностей у процесі вивчення іноземних мов має свою специфіку – мотиваційне підґрунтя самостійної пізнавальної діяльності складають навчально-пізнавальні і професійні мотиви.

Стосовно впливу цих мотивів на пізнавальну самостійність студентів існує кілька точок зору:

✓ Домінування професійних мотивів призводить до зниження результатів у пізнанні, оскільки професійна мотивація є зовнішньою відносно процесу пізнання [11].

✓ Бажано, щоб професійні мотиви були провідними в ієрархії мотивів студентів. Оскільки професійні мотиви, порівняно з пізнавальними, сильніше впливають на ефективність пізнавальної самостійної діяльності студентів [15].

Ми більше схильні поділяти думку А. Маркової, що професійні мотиви – це "внутрішні збудники, що визначають спрямованість активності людини у професійній поведінці в цілому та орієнтації людини на різні сторони своєї професійної діяльності" [9, с. 138]. Самостійність є важливим умінням у пізнавальній діяльності та структурним компонентом професійної компетенції будь-якого фахівця. Ми повністю поділяємо думку Р. Лемберга, який стверджує: "Найхарактернішою якістю самостійної дії є те, що той хто навчається, починає її виконувати під впливом внутрішніх потреб, він керується стимулами, що йдуть "зсередини"" [8, с. 17].

Отже, доречно згадати вислів В. Мерліна, що "для того, щоб дія була цілеспрямованою, людина повинна усвідомлювати, що саме їй потрібно, чого їй не вистачає... Залежність мотиву від усвідомлення мети – це його залежність від правильного розуміння об'єктивної дійсності і тих вимог, які вона ставить до дій та вчинків людини ... Завдяки позитивному ставленню до кінцевої мети дійсність змінюється і ставлення до тих

дій, які є засобом досягнення цієї цілі, дія стає більш цікавою і привабливою, тому що суттєвою уявляється кінцева ціль, заради якої вона виконується" [10].

Аналіз праць з проблем мотивації свідчить, що усвідомлення суб'єктом необхідності здійснювати самостійне пізнання для підвищення свого будь-то навчального чи професійного рівня є найвищим ступенем умотивованості. Тому, мотиваційний критерій формування пізнавальної самостійності студентів немовних спеціальностей у процесі вивчення іноземних мов передбачає систему домінуючих мотивів (зовнішні, внутрішні, пізнавальні, професійні), які спонукають до:

1) оволодіння іншомовною комунікативною компетенцією (оскільки іноземна мова виступає засобом для формування професійної компетенції, забезпечує можливість отримання професійно-значущих знань для формування власне професійної компетенції); виступає засобом для формування пізнавальної самостійності;

2) набуття необхідних знань і навчальних умінь, що слугуватимуть базисом для здійснення самостійної пізнавальної діяльності;

3) цілеспрямованої навчально-пізнавальної діяльності з формування пізнавальної самостійності.

Як вже зазначалося раніше, мотивація певним чином залежить від цілі пізнання (навчання, діяльності). Спробуємо розібратися в сутності цього взаємозв'язку.

Ціль – це "прогнозований майбутній стан суб'єкта навчання чи об'єкта (предмета) в навчальній діяльності" [6, с. 149].

Ціль у сучасній педагогіці визначається як результат, якого можна досягнути шляхом виконання діяльності. С. Рубінштейн зауважує: "Дія людини завжди спрямована на конкретний результат...Якийсь з результатів є безпосередньо усвідомлюваною ціллю діючого суб'єкта" [12, с. 15]. Таким чином, мотив – це те, що спонукає людину до діяльності, є "внутрішнім переживанням", а ціль – матеріальний чи ідеальний результат діяльності. Ці два компоненти не можуть існувати поодиночі, а мають бути розглянутими в єдності і взаємозв'язку.

Ми погоджуємося із висновками дослідниці М. Смирнової, що: "Головними цілями професійно-орієнтованої самостійної роботи студентів в плані практичного оволодіння іноземною мовою є досягнення певного рівня іншомовної комунікативної компетенції, формування професійної компетенції і підготовка випускників до проведення самоосвітньої роботи з іноземної мови після закінчення ВНЗ" [13, с. 59].

Саме тому цільовий компонент ми поєднали з мотиваційним, оскільки усвідомлення цілі формування пізнавальної самостійності студентів немовних спеціальностей у процесі вивчення іноземних мов з точки зору важливості для майбутньої професійної діяльності є потужним мотиваційним фактором. Тож іноземні мови мають слугувати засобом формування не тільки іншомовної комунікативної компетенції, а й пізнавальної самостійності студентів, яка сприятиме підвищенню рівня професійної компетентності.

Констатуємо, що за своєю сутністю ціль має не тільки педагогічний, але й соціальний характер. Тому, насамперед, ціль повинна розглядатися в контексті соціального замовлення суспільства і держави, по-друге, з урахуванням освітньої концепції, прийнятої у державі на певному етапі розвитку системи вищої професійної освіти. Ціль, з одного боку, обумовлена об'єктивними соціальними потребами суспільства та держави, з іншого, – сама впливає на всю систему організації будь-якої навчальної діяльності, зокрема самостійної пізнавальної діяльності, детермінуючи інші системні компоненти.

Тобто, "формулюючи ціль, необхідно враховувати: джерело та спосіб цілеутворення (мета внутрішня – мотив стає метою, а якщо мета зовнішня, тобто задана, необхідно створювати умови для появи мотиву)" [6, с. 14].

Подальші теоретико-практичні дослідження організації процесу формування пізнавальної самостійності студентів передбачають розробку дидактичного середовища, яке враховує необхідність: а) емпіричного з'ясування мотиваційно-цільової сфери студентів (для кого зі студентів пізнавальна самостійність є внутрішньою потребою, а для кого –

зовнішньою ціллю; б) організувати процес формування пізнавальної самостійності студентів враховуючи специфіку мотивації кожної із зазначених груп студентів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Додонов Б. И. Логико-символическая модель мотивационной структуры деятельности // Новые исследования в психологии, 1974. – № 1. – С. 36-37.
2. Додонов Б. И. Структура и динамика мотивов деятельности / Б. И. Додонов // Вопросы психологии. – 1994. – № 4. – С. 45.
3. Еникеев М. И. Общая и социальная психология: [учебник для вузов] / М. И. Еникеев. – М. : Издательская группа НОРМА – ИНФРА • М., 1999. – 624 с.
4. Зимняя И. А. Педагогическая психология / Ирина Алексеевна Зимняя. – М. : Изд-во "Логос". – 2002. – 383 с.
5. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Евгений Павлович Ильин. – СПб. : Издательство "Питер", 2000. – 502 с.
6. Козаков В. А. Теория и методика самостоятельной работы студентов : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 "Общая педагогика, история педагогики и образования" / Козаков Виталий Андреевич. – К., 1991. – 449 с.
7. Левченко Т. И. Современные дидактические концепции в образовании: [монография] / Татьяна Ивановна Левченко. – К. : МАУП, 1995. – 168 с.
8. Лемберг Р. Г. О самостоятельной работе учащихся / Р. Г. Лемберг // Советская педагогика. – 1962. – № 2. – С. 15-17.
9. Маркова А. К. Мотивация учебной деятельности школьника (в помощь учителю) / А. К. Маркова // Вопросы психологии. – 1978. – № 3. – С. 136-142.
10. Мерлин В. С. Лекции по психологии мотивов человека / Вольф Соломонович Мерлин. – Пермь, 1971. – 231 с.
11. Мешков Н. И. Становление учебно-профессиональной мотивации студентов в процессе подготовки педагогических кадров в университете: автореф. дис. на соискание научн. степени д-ра психол. наук : спец. 19.00.03 "Психология труда. Инженерная психология, эргономика" / Мешков Николай Иванович. – СПб., 1993. – 31 с.
12. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии: [в 2-х т.] / Сергей Леонидович Рубинштейн. – М. : Педагогика, 1989. – Т. 2. – 328 с.
13. Смирнова М. І. Дидактичні засади організації самостійної роботи з іноземної мови студентів вищих економічних навчальних закладів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / Смирнова Майя Іванівна. – К., 2005. – 21 с.
14. Учебно-методический комплекс: модульная технология разработки: [учебно-методич. пособие] / [Макаров А. В., Трофимова З. П., Вязовкин В. С., Гафарова Ю. Ю.]. – Мн. : РИВШ БГУ, 2001. – 118 с.
15. Фастовец И. В. Формирование профессионально-педагогической направленности личности учителя: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теория и методика профессионального образования" / Фастовец Ирина Васильевна. – М., 1991. – 19 с.
16. Хайруллин Ф. Г. Некоторые проблемы формирования профессиональных интересов молодежи / Ф. Г. Хайруллин // Мотивация жизнедеятельности студента. – Таллин, 2000. – С. 69.
17. Щукина Г. И. Проблема познавательного интереса в педагогике / Галина Ивановна Щукина. – М. : Педагогика, 1971. – 351 с.
18. Якобсон П. М. Психология чувств и мотивации: [избр. психол. тр.] / Павел Максимович Якобсон. – М.; Воронеж : Ин-т практ. психологии; МОДЭК, 1998. – 304 с.
19. <http://www.earli.org>

Довганец В. И.

МОТИВАЦИОННО-ЦЕЛЕВОЙ КОМПОНЕНТ ФОРМИРОВАНИЯ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ САМОСТОЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ НЕЯЗЫКОВЫХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ

Статья посвящена анализу структуры и содержания мотивационно-целевого компонента формирования познавательной самостоятельности студентов неязыковых специальностей в процессе изучения иностранных языков. Автор осуществляет анализ составляющих вышеназванного компонента (мотивы и цели) и обосновывает их дихотомическую взаимосвязь.

Ключевые слова: познавательная самостоятельность, мотив, мотивация, цели, мотивационно-целевой компонент.

Dovganets V. I.

MOTIVATIONAL-TARGET COMPONENT OF NON-LINGUISTIC SPECIALITIES STUDENTS' COGNITIVE INDEPENDENCE FORMATION IN THE PROCESS OF FOREIGN LANGUAGES STUDYING

The article is devoted to the analysis of the structure and content of motivational- target component of cognitive independence formation of non-linguistic specialities students in the process of foreign languages studying. The author carries out the analysis of the components of the above component (the motives and goals) and substantiates their dichotomic relationship.

Key words: cognitive independence, motives, motivation, goal, motivational-target component.

УДК 378.147: 781.1

Єненко І.О.

ПРАКТИЧНІ МЕТОДИ РОЗВИТКУ МУЗИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ У СТУДЕНТІВ ВИКОНАВСЬКИХ КЛАСІВ

Статтю присвячено аналізу методів та засобів вивчення музичних творів напам'ять під час роботи над музичним репертуаром у виконавських класах творчих навчальних закладів.

Ключові слова: музичний твір, довільне та мимовільне запам'ятовування, види пам'яті, принципи роботи.

Проблема пам'яті є однією з найскладніших у психології та педагогіці. Процес розвитку пам'яті досліджувався багатьма вченими та продовжує активно вивчатися у сучасний період.

Музична пам'ять являє собою здібність людини до запам'ятовування, збереження у свідомості та наступного відтворення музичного матеріалу [5, с.101]. Ф.Соколов із зазначених процесів пам'яті виділяє запам'ятовування як початковий, визначаючий всю подальшу складну та опосередковану роботу людської пам'яті [4,с.144]. Музикант-виконавець має за мету діяльності запам'ятати музичний матеріал, до того ж виконавські дії музиканта ведуть до якісного поліпшення музичних мнемічних операцій, а якщо розглянути ширше – до удосконалення даної відповідної здібності [5,с.103].

А втім педагоги-музиканти намагаються обґрунтувати перевагу одного виду запам'ятовування над іншим, частіше за все довільного над мимовільним. За думкою О.Б.Гольденвейзера, Л.Маккіннон, С.І.Савшинського переважає довільне запам'ятовування, засноване на раціональному використанні спеціальних мнемічних прийомів та правил, ретельному продумуванні музичного твору, який розучується. Г.Г.Нейгауз, К.М.Ігумнов, С.Т.Ріхтер, Д.Ф.Ойстрах, С.Є.Фейнберг вважали, що запам'ятовування твору не є спеціальним завданням виконавця.